

BESLUT

2020-02-03

Dnr: 19/00691

SAKEN

Uppdrag granskning: Swedbank och penningtvätten del 2, SVT1, 2019-02-27, program om misstänkt penningtvätt i en bank; fråga om opartiskhet och saklighet

BESLUT

Programmet frias. Det strider inte mot kraven på opartiskhet och saklighet.

PROGRAMMET

Programmet handlade om den misstänkta penningtvätten i Swedbank och bankens kopplingar till Ukrainas förre president. Programmet inleddes med att en speakerröst berättade att redaktionen hade granskat en av bankens största kunder, ett ryskt kolbolag, och huruvida detta bolag ägnat sig åt misstänkt penningtvätt. Därefter följde en genomgång av bolagets verksamhet och dess ägare, en välkänd rysk oligark. En svensk professor i nationalekonomi och tidigare rådgivare till den ryska regeringen, en rysk historiker och en spansk antikorrupsionsåklagare intervjuades. Efter detta berättade speakerrösten att redaktionen under arbetet med att granska bolagets transaktioner i Swedbank hade hittat ett nytt spår som handlade om en mutaffär kring Ukrainas förre president.

Sedan följde en genomgång av händelserna i Ukraina som föranledde den förre presidentens avgång. Det visades bilder från demonstrationerna vid Självständighetstorget i Kiev år 2014. En student från Ukraina, som var en av demonstranterna, intervjuades bland annat om hur det var att leva under den förre presidentens styre och hur hon upplevde demonstrationerna. Speakerrösten sa sedan följande.

Protesterna startar när befolkningen får veta att landets president struntat i att skriva under ett avtal med EU och istället valt att knyta starkare band med Vladimir Putins regim i Ryssland.

Speakerrösten sa sedan att missnöjet bland demonstranterna mot den dåvarande presidenten ökade för varje dag som gick. Sedan följde en genomgång av presidentens tid vid makten och om hur han genom mutor och korruption hade lyckats byggt upp en enorm rikedom. Sedan sades följande samtidigt som bilder på våldsamma stridigheter mellan polis och demonstranter visades.

President Janukovyč ger kravallpolisen upprepade order om att slå ner protesterna. Och nu bryter fullt krig ut på Kievs gator.

Den ukrainske studenten berättade om hur hon hade upplevt stridigheterna mellan polisen och demonstranterna. Sedan visades bilder på sårade människor och stridigheter mellan demonstranter och poliser. Speakerrösten sade följande.

Torsdagen den 20 februari 2014 blir en av de blodigaste dagarna i Europa sedan kriget på Balkan. 48 demonstranter dödas sedan specialstyrkan Berkut försöker rensa Självständighetstorget med skarpa skott. Fyra poliser mister också livet.

Programmet fortsatte sedan med att beskriva presidentens flykt från Ukraina och hur det avslöjades att han hade tömt statskassan och tagit med sig över 30 miljarder dollar när han flydde från landet. Genom intervjuer med olika experter gjordes en genomgång över hur penningtvätt kan gå till och vilken roll bankerna har i detta. Utdrag från en intervju med Swedbanks vd visades. Sedan visades bilder från när en reporter gick runt i det förra presidentpalatset. Reportern intervjuade en ukrainsk journalist som berättade om hur ukrainska journalister arbetade för att rädda de dokument som förstördes när presidenten flydde från landet.

Programmet fortsatte med en redovisning av vad redaktionen hade hittat i sin granskning. Bland annat intervjuades den ukrainske chefsåklagaren och en reporter försökte komma i kontakt med representanter för flera olika brevlådeföretag. Sedan intervjuades en spansk antikorrupsionsåklagare om hans utredning av det ryska kolbolaget och dess ägare. Den svenska professorn i nationalekonomi och tidigare rådgivaren till den ryska regeringen intervjuades och sa då bland annat följande.

Inget utav de post-sovjetiska länderna har ett fungerande rättsväsende. Utan de stora och fina går alltid fria.

Programmet fortsatte med att det presenterades uppgifter från en anonym källa som enligt redaktionen bevisade att Ukrainas förre president hade slussat miljontals kronor genom Swedbanks kontor i Litauen. Programmet avslutades med att två reportrar frågade ut representanter från Swedbank om bankens agerande gällande den misstänkta penningtvätten.

ANMÄLNINGARNA

Anmälarna anför sammanfattningsvis följande.

- Reportern i programmet påstod att 48 demonstranter dödades av specialstyrkan Berkut trots att ingen har åtalats för skjutningarna.
- Det var fel att påstå att demonstrationerna började efter att Ukrainas president struntat i att skriva på ett avtal med EU.
- Programmet skildrade bara en sida av demonstrationerna och gav en vinklad bild av livet i Ukraina före och efter demonstrationerna.
- Programmet missledde tittarna genom att banken kopplades ihop med kriget i Ukraina då krigsbilder varvades med bilder på bankens logotyp.
- I programmet nämndes flertalet gånger att bankens vd sagt att hon garanterar att penningtvätt inte skett men i programmet visades ingen sekvens där hon sa det.
- En professor i nationalekonomi uttalade sig felaktigt, grovt generaliserande och förolämpande när han sa att inget post-sovjetiskt land har ett fungerande rättssystem.
- Programledarna använde sig av ”tänk-om-frågor” och påståenden utan att kunna bevisa eller argumentera för dem.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

Sveriges Television AB (SVT) anser att programmet överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet och anför sammanfattningsvis följande.

SVT vill inledningsvis framhålla att de olika delarna i programmet behöver ses i sitt sammanhang.

Det råder fortfarande stora oklarheter om exakt vad som hände på Självständighetstorget i februari 2014. Det har förekommit motstridiga uppgifter, konspirationsteorier och alternativa skjutplatser har pekats ut men inte fastställts. Det finns dock belägg för att specialstyrkan Berkut var involverad i dödandet av demonstranterna på torget den 20 februari 2014. Genom omfattande videoanalyser har detta fastslagits. En översiktlig genomgång finns bland annat i en artikel i dagstidningen New York Times. Domstolsprocessen mot enskilda individer pågår fortfarande men få ifrågasätter det faktum att Berkut var ansvarig för många av de skott som riktades mot demonstranterna. Enligt Ukrainas riksåklagare så har 17 Berkut-poliser identifierats genom övervakningskameror och mobiltelefonfilmer. De flesta av dem flydde till Ryssland eller Krim direkt efter händelserna.

Det fanns naturligtvis en rad omständigheter och detaljer kring EU-avtalet som reportaget i programmet inte hade utrymme att gå in på i denna korta sammanfattning av bakgrunden till protesterna. Men i praktiken innebär den dåvarande ukrainska presidentens beslut att inte skriva under avtalet med EU att

planerna på en europeisk integration sköts på obestämd framtid. Inte heller under de omfattande protesterna som följde kom ett avtal till. Huvudanledningen till beslutet var att den ukrainska regeringen pressades från Ryssland som ansåg att avtalet utgjorde en säkerhetspolitisk risk som ämnade förstöra relationen mellan Ryssland och Ukraina. På BBC:s hemsida finns en genomgång av händelseförloppet.

I inslaget skildrades protesterna på Självständighetstorget både med bilder på när poliser attackerade protesterande och våldsamma inslag bland demonstranterna. Vid flera tillfällen visades det hur personer som var beväpnade med påkar och skyddsutrustning tog till våld och kastade sten, brände bilar, bussar och däck och var våldsamma mot polisen. I speakertexten sades det att ”fyra poliser mister livet”.

Att Ukraina var ett fattigt land under president Janukovytsj med omfattande korruptionsproblem har slagits fast av en mängd oberoende internationella institutioner. Utrikespolitiska institutet skriver i Landguiden om Janukovytsjs makttillträde: ”Till att börja med välkomnades maktskiftet både av hemmaopinionen och i omvärlden, som hoppades på en demokratisk utveckling. Men ganska snart framträdde ett alltmer auktoritärt styre. Lokalval som hölls i oktober 2010 ansågs inte hålla godtagbar demokratisk nivå. Mediernas frihet begränsades och censur återinfördes (...) En ny generation av ännu så länge oftast anonyma politiker började träda fram. De hade fått nog av den korruption som präglade Janukovytsj och hans regim, nära lierad med landets rikaste företagsledare, och som höll på att driva staten mot ekonomisk bankrutt”. I en intervju i programmet uttalade sig en student från Ukraina, som var en av demonstranterna 2014, om hur det var att leva under president Janukovytsjs styre. Studenten var en tillfällig medverkande. I programmet förekom ingen tydlig jämförelse mellan hur det var före och efter händelserna i februari 2014, det sades inte heller att problemen försvann efter presidentens avgång. Dock visades det i programmet att pressfriheten hade blivit större, bland annat under besöket i presidentens före detta palats. Den korruptionsutredning som landets åklagare arbetar med nämndes också.

Bilderna kommer från massakern på Självständighetstorget i Kiev, Ukraina. En central händelse i berättelsen om Ukrainas dåvarande president som använt Swedbank för att slussa misstänkta mutor.

Vid ett tillfälle i programmet sades att bankens vd ”garanterar” att penningtvätt inte skett. Speakerformuleringarna om Swedbanks vd byggde på vad hon sade under Swedbanks redovisning av kvartalsrapport tre för år 2018, och i en rad efterföljande intervjuer. Anmälaren menar att Swedbanks vd inte fanns med på någon rörlig bild där hon sa att det inte har förekommit penningtvätt. I det aktuella programmet förekom Swedbanks vd både i en intervju gjord av SVT Nyheter i samarbete med *Uppdrag granskning* och i utdrag ur en intervju från First

NBC. Sammanlagt uttalade sig Swedbanks vd vid fem tillfällen i programmet. Många andra medier tolkade detta uttalande på samma sätt som SVT; att Swedbank skiljde sig från Danske Bank och att man inte hade sett några tecken på penningtvätt. Uppgifterna i programmet, att Swedbanks vd inte berättade om Swedbanks inblandning i penningtvättsskandalen, fick Ekobrottsmyndigheten att inleda en förundersökning som fortfarande pågår om brottsmisstanke om grovt svindleri.

Professorn i nationalekonomi och tidigare rådgivaren till den ryska regeringen var en tillfällig medverkande expert. Det finns tydliga belägg som legitimerar åsikten att rättsstaten inte fungerar på ett tillfredställande sätt i den kontext som experten åsyftade. Det handlar om hur oligarkin i post-sovjetiska länder genom korruption och straffrihet kunnat bygga upp sin affärsverksamhet. Att länder som Ryssland, Vitryssland, Ukraina, Georgien och Uzbekistan har stora problem med korruption inom rättsväsendet är allmänt känt. Det framgår också av Transparency internationals korruptionsindex där samtliga dessa länder hamnar långt ner på skalan. Vad gäller de baltiska länderna så är korruptionsnivån lägre men även där finns omfattande problem just när det kommer till ekonomisk brottslighet, vilket historien om Swedbank i synnerhet bevisar, där oligarker och organiserad brottslighet kunnat använda Baltikum som bas för penningtvätt under årtionden utan att åtalas eller stoppas.

AKTUELLA BESTÄMMELSER

SVT ska utöva sändningsrätten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i televisionen (13 § i sändningstillståndet).

Kraven på opartiskhet och saklighet tillämpas enligt granskningsnämndens praxis i princip fullt ut på programledare, reportrar och andra som genom sin ställning i ett program kan uppfattas som företrädare för programföretaget. Med hänsyn till den vidsträckta yttrandefriheten kan kraven ställas lägre i fråga om intervjuade, debattdeltagare och andra så kallade tillfälliga medverkande.

Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

Av betydelse för bedömningen är också bestämmelsen om att SVT ska stimulera till debatt, kommentera och belysa händelser och skeenden samt granska myndigheter, organisationer och företag som har inflytande på beslut som rör medborgarna (8 § i sändningstillståndet). Dessa skyldigheter innebär enligt granskningsnämndens praxis att ett program eller inslag kan ha en kritisk infallsvinkel utan att strida mot kravet på opartiskhet.

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Granskningsnämnden konstaterar att programmet handlade om den misstänkta penningtvätten i Swedbank. En stor del av anmälarnas kritik handlar om en historisk bakgrundsskildring. Nämnden anser att det redan genom vad som redovisades i programmet framkom att ett omfattande källmaterial låg till grund för programmets beskrivning av den historiska utvecklingen. Till det kommer de ytterligare källor som SVT hänvisat till i sitt yttrande. Enligt nämnden har SVT visat tillräckligt stöd för de sakuppgifter som presenterades i denna del. Vad avser den medverkande professorn i nationalekonomi konstaterar nämnden att han var en tillfälligt medverkande för vilka kraven på opartiskhet och saklighet kan ställas lägre än på företrädare för SVT. Nämnden kan inte finna att vad anmälarna anfört i dessa delar, eller i övrigt, medför att programmet strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

Detta beslut har fattats av Malin Bonthron, Ulrika Hansson, Clas Barkman, Berivan Yildiz, Bo-Erik Gyberg, Gunnar Springfeldt och Kristina Åberg efter föredragning av David Claesson.

På granskningsnämndens vägnar

Malin Bonthron

David Claesson

Originalhandling med namnunderskrifter förvaras hos myndigheten.